

PREGLED OBJAVLJENIH IZVORA I LITERATURE O PRIVLACI U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU (S POSEBNIM OSVRTOM NA CRKVENU POVIJEST)

Božena GLAVAN

Tema rada je raščlamba objavljenih izvora i rezultata historiografije koji se bave povijesnim razvojem Privlake. U žarištu interesa temeljne su zbirke izvora za hrvatsku povijest, kao i zbirke izvora koje se odnose na povijest zadarskog i ninskog kraja. Kada je riječ o historiografiji, posebna se pozornost posvećuje rezultatima objavljenim u Zborniku Privlaka 2000. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *Privlaka, Zadar, Nin, povijest Dalmacije, historiografija.*

Uvod

Prošlost privlačkog poluotoka može se pratiti iz tijeka cjelokupnih zbivanja iz hrvatske povijesti, a osobito povijesti grada Nina kao središta rane hrvatske države i srednjovjekovnoga biskupskog središta u Dalmaciji pod čijom se jurisdikcijom nalazio. Zbog geostrateškog položaja i blizine Nina u Privlaci su još od prapovijesti postojala naselja, o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi.¹ Privlaka je, može se reći, prolazila sudbinu grada Nina u doba naj-

¹ O prošlosti privlačkog poluotoka od najstarijih vremena prebivanja na tom prostoru pisao je Šime BATOVIĆ u radu »Neolitski tragovi u sjevernoj Dalmaciji«, u: *Zbornik radova Zavoda JAZU u Zadru*, sv. II, Zadar, 1959., str. 388, u kojem se, uz ostala neolitska naselja u Dalmaciji, spominje i ono u Privlaci kod Zadra. Nalazi koji su pritom otkriveni i svjedoče o postojanju neolitskog naselja na području Busije u Privlaci pohranjeni su u Arheološkom muzeju u Zadru. O liburnskim posjedima na području Privlake pisao je Mate SUIĆ u radu »Antički Nin i njegovi spomenici na temelju epigrafskih i toponomastičkih podataka«, u: *Zbornik radova Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. I, Zadar, 1964., str. 120–121. Premda nije spomenuo prvotna naselja, Zdenko VINSKI analizirao je zlatni nakit pronađen kod uvale Supetra na području Gaza u Privlaci u radu »O prehistorijskim zlatnim nalazima u Jugoslaviji«, u: *Arheološki radovi i rasprave*, sv. 1., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Zagreb, 1959., str. 209–213. Spomenuti arheološki lokalitet Vinski naziva *Scornizza Gomilla*. U navedenom radu iznesenu su i fotografški prilozii tog nakita. Ostali radovi navode tek poneki predmet iz antičkog vremena te uglavnom upozoravaju na povezanost Privlake s antičkom lukom u Ninu i predmete koji po namjeni i izgledu sličie predmetima pronađenima na području antičkoga Nina. Dokaz o ranoj naseljenosti poluotoka iznio je i Zlatko GUNJAČA u članku »O nekim problemima i značenju pomorske arheologije s posebnim osvrtom na područje na kojem djeluje Muzej grada Šibenika«, u: *Mornarički glasnik*, sv. 22, Split, 1969., str. 232, u

većeg razvoja u vrijeme rane hrvatske države, a osobito u vrijeme mletačko-turskih ratova u XVII. stoljeću, kada je bila utočište za izbjeglo stanovništvo iz Zadra, Nina i okolnih mjesta. Upravno-pravni položaj Privlake također se mijenjao u skladu s političkim i društvenim uvjetima na okolnomo ninskom i zadarskom području tijekom srednjeg vijeka. Pojavom kršćanstva u ranome srednjem vijeku sagrađene su u Privlaci prve ranokršćanske crkve, a do XVII. stoljeća u Privlaci je djelovala i Bratovština sv. Vida. Promjene koje su u crkvenom pogledu uslijedile tijekom ranomodernog razvoja također su ovisile o promjenama koje su se dogodile s ninskom biskupijom nakon Morejskog rata (1684.–1699.). O važnosti Privlake na gospodarskom području još od vremena antičkih ladanjskih vila svjedoče arheološki nalazi, ali i arhivski pisani dokumenti o brojnim bazenima za uzgoj soli tijekom srednjeg vijeka. Zbog svega toga područje privlačkog poluotoka zanimljivo je za istraživački rad prije svega arheolozima i povjesničarima, a zatim i povjesničarima umjetnosti u vezi s pitanjem velikog broja ranosrednjovjekovnih crkava na tom području.

O prošlosti Privlake dosad je napisano tek nekoliko znanstvenih radova, među kojima su i radovi koji neizravno govore o povijesti privlačkog poluotoka.² Razlog za nedostatak studija i sinteza o Privlaci je u nedostatku arheoloških istraživanja na lokalitetima duž poluotoka te u nedovoljnom broju istraženih i objavljenih pisanih dokumenata. U ovom ću radu iznijeti pregled objavljenih izvora i literature koji govore o povijesnom i kulturnom razvoju Privlake tijekom srednjega i ranoga novog vijeka.

Objavljeni izvori

Od objavljenih velikih zbirki izvora u kojima se spominje povijest Privlake za razdoblje srednjega i ranoga novog vijeka ubrajamo *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)* Tadije Smičiklase,³ objavljene Spise zadarskih bilježnika, zatim *Atti e diplomati di Nona (1284.–1509.)* Giuseppea Prage,⁴ *Illyricum sacrum* Danielea Farlatija⁵ te jedinu zbirku koja go-

kojem spominje jedinstveni oblik glinene amfore pronađene u antičkoj luci na rtu Kremenjača između Nina i Privlake te ih uspoređuje s drugim primjerima antičkih amfora pronađenih duž istočnojadranske obale. Zdenko BRUSIĆ je u radu »Privlački počeci« iznio primjere dosad najstarijih poznatih nalaza na privlačkom poluotoku iz vremena paleolitika, bakrenog, brončanog i željeznog doba te antičkog i kasnoantičkog razdoblja (*Zbornik Privlaka*, priredio Josip Kolanović, Zagreb, 2000., str. 47–71). Rezultate dosadašnjih arheoloških nalaza iz vremena paleolitika i eneolitika u Privlaci prikazao je i Darinko MUSTAĆ u radu »Kameno doba u Privlaci«, u: *Zbornik Privlaka*, str. 41–47.

² Tako je u radu »Osnovne geografske i demografske značajke Privlake« Damira MAGAŠA, u: *Zbornik Privlaka*, str. 11–41, prikazana općenita slika zemljopisnog položaja, smještaja i veličine poluotoka, prirodna i zemljopisna obilježja, obilježja klime po godišnjim razdobljima, vrsta tla, voda i biljnog pokrova te je uz naglasak na potrebu iskorištavanja prirodnog resursa prikazana i gospodarska struktura stanovništva i njegove starodrevne gospodarske aktivnosti. Prikazujući geološki sastav i razvoj Dalmacije te životinjski i biljni svijet kroz geološka razdoblja Rikard SCHÜBERT u knjizi *Geologija Dalmacije* (Zadar, 1909., str. 88) prikazuje sastav tla privlačkoga poluotoka te donosi prikaz topografskih karata na kojima je ubilježena Privlaka.

³ Tadija SMIČIKLAS et al., *Diplomatički zbornik Kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 18 sv. (dalje: CD), Zagreb, 1904.–1990.

⁴ Giuseppe PRAGA, »Atti e diplomati di Nona (1284.–1509.)«, u: *Archivio Storico per la Dalmazia*, sv. XXI–XXII, Rim, 1936.

⁵ Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. IV, Venecija, 1869.

vori o Privlaci u vrijeme mletačko-turskih ratova u Dalmaciji u XVII. stoljeću – *Istorija kotarskih uskoka* Boška Desnice.⁶

U *Diplomatičkom zborniku kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, koji je objavio Tadija Smičiklas, nalazi se nekoliko dokumenata koji donose nazive prvih naselja u Privlaci u srednjem vijeku. Riječ je o ugovorima kupoprodajnog karaktera i ugovorima u kojima se zemlja s ninskog područja daje u zamjenu za zemljište u Privlaci.⁷

Od dosad objavljenih spisa zadarskih bilježnika Privlaka se spominje u nekoliko dokumenata prvog objavljenog sveska *Spisi zadarskog bilježnika Andrije pok. Petra iz Cantua u Lombardiji* za razdoblje od 1353. do 1355. godine. Riječ je o četiri ugovora kupoprodajnog karaktera u kojima se prodaju solane na području Privlake ninskim i zadarskim trgovcima i obrtnicima.⁸

Među objavljenim izvorima za navedeno razdoblje posebice valja izdvojiti one dokumente koji svjedoče o prvim počecima Privlake i dokumentima u kojima se ime Privlaka spominje po prvi put. Takvih je izvora nekoliko, a riječ je o listinama koje predstavljaju pravni dokument o kupoprodajnim ugovorima ili obiteljskoj ostavštini, pri čemu je uvijek riječ o kupoprodajnim ugovorima zemljišta koje su srednjovjekovni plemići zadarskoga distrikta imali u mjestima u Privlaci.⁹

Podatke o Privlaci također nalazimo u objavljenom *Inventaru dobara Mihovila suknara pok. Petra iz godine 1385.* u kojem se, osim popisa dobara, nalaze i regeste dokumenata obiteljskog arhiva spomenutog suknara. Ukupno je pet objavljenih takvih dokumenata za Privlaku, a odnose se na razdoblje od 1353. do 1385. godine. Riječ je o ugovorima koji su sklopljeni u tom razdoblju, a sadržani su u popisu inventara iz 1385. godine. U njima

⁶ Boško DESNICA, *Historija kotarskih uskoka (1646.–1684.)*, sv. 1, Beograd, 1950.

⁷ Primjer jednog takvog dokumenta kupoprodajni je ugovor iz 1296., u kojem se spominje vinograd u mjestu *Sebaceua*, a drugi takav dokument od 12. studenoga 1296., koji spominje mjesto *Ogragenik*. Vidi: CD, sv. VII, Zagreb, 1909., str. 219 i 259. U istom izvoru spominje se i mjesto *Ogragenik* u dokumentu od 27. travnja 1307. (CD, sv. VIII, 1908., str. 137–138). Isto mjesto spominje se i u ispravi od 22. svibnja 1327. kao *V Artu* (CD, sv. IX, 1911., str. 331).

⁸ *Spisi zadarskog bilježnika Andrije pok. Petra iz Cantua (1353.–1355.)*, priredili Robert Leljak i Josip Kolanović, sv. I, Zadar, 2001., str. 63–64, 253–258 i 440–442. U drugome objavljenom svesku, koji se odnosi na razdoblje od 1355. do 1356., za istog bilježnika ne nalazi se, međutim, niti jedan dokument koji se odnosi na Privlaku, no priređivači u uvodu naglašavaju grešku iz prvog sveska prilikom prijevoda latinske riječi *salina* u solana, umjesto u solina, jer je riječ o pojedinim bazenima soli kojih je bio znatan broj u Privlaci u to vrijeme (*Spisi zadarskog bilježnika Andrije pok. Petra iz Cantua 1355.–1356.*, priredili Robert Leljak i Josip Kolanović, sv. II, Zadar, 2003.).

⁹ Jedan takav dokument datira iz 1296. godine, koji je sastavio zadarski bilježnik Henrik Tartallo, a riječ je o dokumentu oporučnog karaktera u kojem Ivan, podrijetlom iz Nina, nastanjen u Zadru, određuje da se vinograd u Privlaci treba prodati za spas njegove duše (*Zbornik Privlaka*, str. 82–83). Također postoji dokument u kojem se ne navodi naziv Privlaka, već se taj naziv povezuje s mjestom sakralne građevine koja pripada privlačkom poluotoku. Riječ je o listini od 1. kolovoza 1289. u kojoj je veza s Privlakom određena po srednjovjekovnoj crkvi sv. Barbare koja se u u XIII. st. nalazila u Privlaci. Vidi: *Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo: 1279.–1308.* (prepisao i indekse sastavio Mirko Zjačić), sv. I, Zadar, 1959., str. 120. U fondu bilježničkih dokumenata obitelji Franfogne Garagnina, koji je pohranjen u Državnom arhivu u Zagrebu pod signaturom 1.2.9., nalazi se isprava od 8. studenoga 1545. koja spominje lokalitet *Bertaldichia rat*, a koji se povezuje s Privlakom u tom razdoblju. Isti lokalitet naveden je i u dokumentu koji je sastavni dio fonda obitelji Zanki, a koji je objavio Giuseppe Praga u: »Atti e diplomi di Nona (1284.–1509.)«, *Archivio Storico per la Dalmazia*, sv. XXI–XXII, Rim, 1936., str. 68.

se navodi inventar suknara Mihovila, koji se, u slučaju Privlake, sastojao od posjedovanja solina na području Privlake te manjeg zemljišta na lokalitetu između Privlake i Nina.¹⁰

Giuseppe Praga je u zbirci građe za povijest Nina (*Atti e diplomi di Nona*) objavio nekoliko dokumenata koji se odnose na Privlaku. I u ovom slučaju riječ je o ugovorima kupoprodajnog karaktera u kojima se opisuje prodaja zemljišta (najčešće vinogradi) u Privlaci. Praga također navodi ispravu iz XIV. stoljeća u kojoj se spominje bratovština u Privlaci te uloga bratima u bratovštini koja se održala sve do početka XVII. stoljeća. Većinu tih dokumenata Praga je objavio iz obiteljskog fonda plemićke obitelji Zanki, koja je imala posjede u Privlaci,¹¹ ali i iz zbirke dokumenata istog karaktera izvan toga fonda.¹²

Izvor koji daje najopsežniji prikaz srednjovjekovnih sakralnih građevina na području Privlake za razdoblje XVI. i XVII. stoljeća dokumenti su prikazani u radu »Ninske crkve u dokumentima iz 1579. i 1603. godine« Amosa Rubea Filipija u kojem je iznesen popis svih crkava na području srednjovjekovne Privlake i podijeljen na one koje su pripadale župnim i one koje su pripadale seoskim ninskim crkvama. U navedenom izvoru također je opisano djelovanje Bratovštine sv. Vida u Privlaci.¹³

Drugi od tih dokumenata, vizitacija papinskog legata Mihovila Priulija iz 1603. godine, u kojoj se opisuje izgled, očuvanost i djelovanje ranokršćanskih crkava na području privlačkog poluotoka te župnu crkvu i Bratovštinu sv. Vida, koja je djelovala u Privlaci u XVII. stoljeću, posebno je važan. Osim izvještaja o sakralnim objektima i njihovoj ulozi u vjerskom životu u srednjovjekovnoj Privlaci, Priulijeva vizitacija donosi i najranije podatke o popisu stanovništva na poluotoku. Spomenuti papinski legat u svojoj vizitaciji također iznosi podatke o broju stanovnika u Privlaci za tu godinu te na temelju popisa krštenih spominje demografsku sliku srednjovjekovne župe Privlaka u tom razdoblju.¹⁴

Neke podatke o srednjovjekovnim crkvama u Privlaci daje Daniele Farlati u svojem monumentalnom djelu *Ilyricum sacrum*, u kojem je kroz kronologiju ninskih biskupa, počevši od prvog biskupa Teodozija iz 879. godine do njemu suvremenog Antuna II. Tripkovića iz 1754. godine, naglasio da je Privlaka (*Brevilaqua*), na mjestu na kojem daje biografiju tog posljednjega ninskog biskupa, mjesto koje se nalazi nedaleko od Nina i pripada Ninskoj biskupiji.¹⁵

Od objavljenih izvora koji govore o Privlaci u vrijeme mletačko-turskih ratova u Dalmaciji, postoji tek jedan koji o Privlaci govori u sklopu položaja ninskog i zadarskog područja u XVII. stoljeću. Riječ je o građi koju je za to razdoblje objavio Boško Desnica u ediciji *Istorija kotarskih uskoka*, u kojoj je naveo dokument iz 1658. godine koji spominje Pri-

¹⁰ *Inventar dobara Mihovila suknara pok. Petra iz godine 1385.* (priredio Jakov Stipišić), Zadar, 2000., str. 123–125 i 129.

¹¹ Giuseppe PRAGA, *nav. dj.*, sv. XXI – XXII, Rim, 1936., fasc. XVII, str. 102; fasc. XX, str. 104, i fasc. XXII, str. 107.

¹² Riječ je o dokumentima iz razdoblja od 1297. do 1468. godine u kojima se također izjavljuje da se prodaje ili kupuje zemlja u Privlaci. Vidi: Giuseppe PRAGA, *nav. dj.*, fasc. II, str. 20; fasc. XXV, str. 110, fasc. XXX, str. 139; fasc. XLI, str. 188; fasc. LX, str. 262; fasc. LXXIII, str. 272; fasc. LXXIV, str. 273 i fasc. LXXXII, str. 342.

¹³ Amos Rube FILIPI, »Ninske crkve u dokumentima iz 1579. i 1603.«, u: *Zbornik radova Zavoda za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 16–17, Zadar, 1969., str. 549–595.

¹⁴ *Zbornik Privlaka*, str. 96–98.

¹⁵ Daniele FARLATI, *Ilyricum sacrum*, Tomus quatuor, ecclesiae suffraganae metropolis Spalatensis, Venecija, 1869., str. 238.

vlaklu kao mjesto privremenog utočišta i bazu za daljnje sklanjanje stanovništva s područja Ravnih kotara zbog osmanlijske najeзде na to područje.¹⁶

Literatura

Dosadašnje zanimanje povjesničara za proučavanje prošlosti privlačkog poluotoka nije rezultiralo većim brojem objavljenih studija. Od literature koja je posvećena povijesti Privlake stoga možemo na prvo mjesto izdvojiti zbornik *Privlaka* u kojem su sabrani radovi sa znanstvenog skupa održanog 1996. godine u povodu sedamstote obljetnice prvog pisanog spomena tog mjesta.¹⁷ U njemu se nalaze radovi koji tematikom obuhvaćaju povijest Privlake, ali i teme vezane za svakodnevni život tog mjesta. Iako se u uvodu naglašava da je riječ o temeljnim arheološko-povijesnim podacima koji će pomoći daljnjem istraživanju povijesti Privlake, valja naglasiti da je navedeni Zbornik vrijedan doprinos proučavanju prošlosti privlačkog poluotoka od prvih prapovijesnih naselja do XIX. stoljeća.

U pregledu literature o povijesti Privlake predstaviti ćemo stoga navedeni *Zbornik*, odnosno radove u njemu koji na povijesno-znanstveni način prikazuju život privlačkog poluotoka u srednjem i ranome novom vijeku. Podatci, naime, u tim radovima temeljeni su na izvornoj građi, i to najvećim dijelom onoj koju posjeduje Državni arhiv u Zadru, među kojima se osobito izdvajaju Spisi zadarskih bilježnika, dokumenti iz obiteljskih fondova te demografsko-gospodarski podatci katastarsa iz Nina i Zadra, a koji se odnose na prošlost ninskog i zadarskog kraja u to doba. Također će se osvrnuti i na one radove u *Zborniku* koji prošlost poluotoka proučavaju sa stajališta interdisciplinarnih znanosti i koji sliku života stanovništva u Privlaci prikazuju iznoseći geološke i demografske karakteristike tog područja, a odnose se na srednjovjekovno razdoblje u Privlaci. Iako se, međutim, oslanjaju na objavljenu literaturu i izvore, valja napomenuti da se u tim radovima uvelike osjećaju problemi nedovoljne povezanosti s društvenim, političkim i ekonomskim zbivanjima u Privlaci i onima u susjednom ninskom i zadarskom području u navedenom razdoblju.

Podatke o prvom spomenu imena Privlake u pisanim dokumentima te o prvom naselju na poluotoku objavio je Josip Kolanović u radu »Privlaka u srednjem vijeku« (str. 81–96), objavljenom u prethodno spomenutom zborniku. Također je na temelju objavljene izvorne građe analizirao topografiju mjesta i načine nastanka ruralnih naseobina u Privlaci, a tek se usputno osvrnuo na plemićko posjedovanje zemljišta u Privlaci u srednjem vijeku, prije svega na Jamometiče i Gusiće. Uzroci demografskog i gospodarskog zastoja u doba osmanlijskih prodora na sjevernodalmatinsko područje koji su se osjetili i u Privlaci u tom radu prikazani su na temelju zapisa papinskih poslanika.

¹⁶ Boško DESNICA, *Istorija kotarskih uskoka (1646.–1684.)*, sv. I, Beograd, 1950., str. 95. O tijeku mletačko-turskog ratovanja za Kandiju u XVII. stoljeću saznajemo iz kronike *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji* u kojoj se opisuju diplomatski odnosi tih dviju velesila, njihove borbe za prevlast u Dalmaciji te sam ishod rata. Iako se spominju Nin i neka okolna mjesta koja su stradala prilikom upada Turaka u Dalmaciju, nema, međutim, spomena o Privlaci za to vrijeme. Franjo DIFNIK, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji* (ur. Duško Kečkemet, preveli Smiljana i Duško Kečkemet), Split, 1989.

¹⁷ Vidi bilj. 1.

Na temelju dosadašnje literature o ranokršćanskim sakralnim nalazima u Privlaci te vizitacijama papinskih legata kao izvornim dokumentima u zborniku su objavljena dva rada koja su obradila prošlost srednjovjekovnih crkvenih građevina u Privlaci i podatke vezane za njihovo djelovanje. Prvi je rad Radomira Jurića »Srednjovjekovni spomenici na privlačkom poluotoku« (str. 71–81), a drugi Ivana Mustaća »Stare crkve u Privlaci« (str. 99–111). U oba se rada nalaze prikazi prostornog smještaja srednjovjekovnih crkava u Privlaci, zatim popis predmeta u njima i uloga tih crkava u obavljanju bogoslužja. S obzirom na opis materijalnog statusa srednjovjekovnih sakralnih objekata u Privlaci, opisani su predmeti iz svakodnevnog života u to vrijeme otkriveni nedaleko od njih, uz nedostatak prikaza crkvene ikonografije.

Vladimir Cvitanović i Rožarijo Šutrin u radu »Privlačke matične knjige, svećenici i župnici« (str. 171–177) objavili su popis najstarijih matičnih knjiga privlačke župe, glagoljaških svećenika i župnika za ranomoderno razdoblje te popis prezimena u starim matičnim knjigama. Osim opisa materijalnog stanja tih knjiga, obrađena je također analiza pisma i ortografija.

Osim u ovom zborniku, u hrvatskoj povijesnoj literaturi Privlaka se spominje i u većim monografskim djelima i enciklopedijskim edicijama, uvijek u kontekstu političkih zbivanja koja su obilježila prošlost Nina i Zadra. U njima najviše podataka o Privlaci ima za razdoblje mletačko-turskih ratova u XVI. i XVII. stoljeću, a tek je mali broj podataka koji se odnose na opis geografsko-strateškog položaja privlačkog poluotoka u srednjem vijeku te na sakralne objekte u to doba. Tako su *Hrvatski leksikon*¹⁸ i *Pomorka enciklopedija*¹⁹ objavili o Privlaci općenitu sliku mjesta, geostrateški položaj poluotoka te osnovne podatke o arheološkim lokalitetima na tom području.

U opsežnoj monografiji *Zadar u srednjem vijeku do 1409. godine*²⁰ Nada Klaić i Ivo Petricioli iznijeli su politički, ekonomski, društveni i kulturni život Zadra za razdoblje od antike do početka XV. stoljeća. U poglavlju u kojem je obrađen svakodnevni život grada u doba Anžuvina nakon mira 1358. godine, osobito uloga domaćih i stranih trgovaca i njihov doprinos društvenom i privrednom razvoju Zadra u to vrijeme, Privlaka se spominje kao mjesto gdje je jedan od utjecajnih talijanskih trgovaca, isključivo zbog privilegija koji je stekao, postao vlasnikom jednog posjeda u Privlaci. Ostaje, međutim, nepoznato kakvi su zemljišno-pravni zakoni vrijedili u to doba na širem zadarskom području, pa tako i u Privlaci. Podatci o agrarnim odnosima na području srednjovjekovne zadarske općine, razvoju pomorstva i pomorske trgovine koji su u knjizi obrađeni ne dotiču se Privlake.

Tomislav Raukar, Ivo Petricioli, Franjo Švelec i Šime Peričić u knjizi *Zadar pod mletačkom upravom* opisali su društveno-ekonomski razvoj zadarskog distrikta pod mletačkom upravom u prvoj polovini XV. stoljeća do pada Mletačke Republike.²¹ U knjizi se Privlaka spominje u poglavlju o književnosti kao mjesto gdje je poznati književnik Petar Zoranić

¹⁸ *Hrvatski leksikon*, sv. II, Zagreb, 1997., str. 318.

¹⁹ *Pomorska enciklopedija*, sv. VI, Zagreb, 1989., str. 456.

²⁰ Nada KLAJĆ – Ivo PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409. godine* (Prošlost Zadra II), Zadar, 1976., str. 432–435.

²¹ Tomislav RAUKAR – Ivo PETRICIOLI – Franjo ŠVELEC – Šime PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom* (Prošlost Zadra III), Zadar, 1987., str. 318–330 i 406.

posjedovao nekretninu. Također u poglavlju o zdravstvenom stanju u Zadru u XVII. stoljeću u knjizi je opisan utjecaj kuge u to vrijeme na stanovništvo u Privlaci.

O položaju Privlake u vrijeme mletačko-turskih ratova tijekom XVII. stoljeća ne postoji nijedna zasebna studija, već se o Privlaci za to vrijeme saznaje kroz prizmu događaja koji se odnose na Nin i Zadar u vrijeme Kandijskog i Morejskog rata u to doba. Tako, primjerice, Sead M. Traljić, obrađujući povijest Nina i njegove okolice u vrijeme turskih ratova, u članku »Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova« opisuje strah privlačkog stanovništva od mogućega osmanlijskog prodora na ninsko područje te njihovo utočište na otok Vir i susjedne otoke.²²

O gospodarskim i društvenim odnosima u srednjem i ranome novom vijeku u Privlaci zasad ne postoji nijedna zasebna studija. Ipak, u djelima o zadarskom području spominju se podatci o proizvodnji soli, koja je u Privlaci tijekom srednjeg vijeka bila jedna od glavnih grana gospodarstvene djelatnosti. Govoreći o proizvodnji soli kao jednoj od četiri proizvodne grane zadarskoga gospodarstva u XV. stoljeću, Tomislav Raukar je u knjizi *Zadar u XV. st. Ekonomski razvoj i društveni odnosi* spomenuo da su se solane osim u Zadru nalazile na otocima i okolnome kopnenom području, između ostalog i u Privlaci.²³

O kartografskim prikazima Privlake u srednjem i ranome novom vijeku ne postoji nijedna studija. No o zemljopisnom i političkom položaju privlačkog poluotoka u tom razdoblju nešto možemo saznati na temelju karata koje je objavila Ankica Pandžić u *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske*. Riječ je o katalogu u kojem su izneseni podatci o kartama i izdanjima starih kartografa s fotografskim prikazima karata hrvatskih zemalja od rimskog razdoblja do XIX. stoljeća. Privlaka je ubilježena na zemljovidima koji prikazuju sjevernodalmatinsko područje u vrijeme srednjeg vijeka i ranomodernog razdoblja.²⁴

Zaključak

Prošlost Privlake u objavljenim izvorima i literaturi za razdoblje srednjeg i ranoga novog vijeka, vidjeli smo, uglavnom je zastupljena u okvirima povijesti Nina i Zadra te se u kontekstu tih zbivanja Privlaka spominjala tek usputno. Tome je, moglo bi se reći, dosta pridonijela nedovoljna zainteresiranost hrvatske historiografije za proučavanje prošlosti manjih mjesta na području istočnojadranske obale u navedenom razdoblju. Zasad najviše konkretnih podataka o prošlosti Privlake imamo za razdoblje prapovijesti i antike, zahvaljujući sustavnim arheološkim iskapanjima. Također, sagledavajući prošlost privlačkog poluotoka za navedeno razdoblje na temelju dostupne povijesne građe uočava se znatan nedostatak povijesnih studija koje bi se bavile Privlakom u navedenom razdoblju. Razlog tome svakako treba tražiti u nedostatku proučavanja pisanih izvora koje najvećim dijelom sadrži Državni arhiv u Zadru, i to u fondu Spisa zadarskih bilježnika, Spisa generalnih providura i kapetana, obiteljskim fondovima te katasticima Zadra i Nina. Naime, riječ je o

²² Sead M. TRALJIĆ, »Nin pod udarom tursko-mletačkih ratova«, u: *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, sv. 16-17, Zadar, 1969., str. 542.

²³ Tomislav RAUKAR, *Zadar u XV. st. Ekonomski razvoj i društveni odnosi*, Zagreb, 1977., str. 207.

²⁴ Ankica PANDŽIĆ, *Pet stoljeća zemljopisnih karata Hrvatske. Izložba Povijesnog muzeja*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1988., str. 53, 67, 71, 83, 87, 114–115 i 136.

izvorima koji sadrže kupoprodajne ugovore, razne izjave, podatke o društvenim i obiteljskim odnosima te bi proučavanjem tih dokumenata zasigurno na svjetlo dana izašli brojni podatci o političkoj, društvenoj, demografskoj, ekonomskoj i kulturnoj prošlosti za šire ninsko i zadarsko područje, pa tako i za Privlaku.

Summary

*AN OVERVIEW OF PUBLISHED SOURCES AND LITERATURE ABOUT PRIVLAKA IN
MEDIEVAL AND EARLY MODERN PERIOD (WITH A SPECIAL SURVEY REGARDING
THE ECCLESIASTICAL HISTORY)*

Topic of this contribution is analysis of published sources and results of historiography researches regarding the historical development of Privlaka. The chief attention is given to the general collections of sources for Croatian history, as well as collections of sources concerning the history of Zadar and Nin region. Regarding the historiography, author has focused to the works published in The Collection of works Privlaka from year 2000.

KEY WORDS: *Privlaka, Zadar (Zara), Nin (Nona), history of Dalmatia, historiography.*